

Мустакилликка эришганимиздан кейин халкимизнинг ўз юрти, тили, маданияти, кадриятлари тарихини билишга, ўзлигини англашга кизиқиши ортиб бормоқда. Бу - табиий хол. Одамзод борки, авлод-аждоди кимлигини, насл-насабини, ўзи тугилиб вояга етган кишлок, шаҳар, хулласки, Ватанининг тарихини билишни истайди.

Хозир Ўзбекистон деб аталувчи ҳудуд, яъни бизнинг Ватанимиз нафакат Шарқ, балки умумжаҳон цивилизацияси бешиқларидан бири бўлганини бутун жаҳон тан олмақда. Бу қадимий ва табаррук тупроқдан буюк алломалар, фозилу фузалолар, олиму уламолар, сиёсатчилар, саркардалар етишиб чиккан. Диний ва дунёвий илмларнинг асослари мана шу заминда яратилган, сайқал топган. Эрамизгача ва ундан кейин қурилган мураккаб сув иншоотлари, шу кунгача кўрку файзини, маҳобатини йўкотмаган осори атикаларимиз қадим-қадимдан юртимизда дехкончилик, хунармандчилик маданияти, меъморчилик ва шаҳарсозлик санъати юксак бўлганидан далолат беради. Бешафқат давр синовларидан омон қолган, энг қадимги тошёзувлар, битиклардан тортиб, бугун кутубхоналаримиз хазинасида сақланаётган 20 мингдан ортиқ кўлёмза, уларда мужассамлашган тарих, адабиёт, санъат, сиёсат, ахлоқ, фалсафа, тиббиёт, математика, физика, кимё, астрономия, меъморчилик, дехкончиликка оид ўн минглаб асарлар бизнинг бекиёс маънавий бойлигимиз, ифтихоримиздир. Бунчалик катта меросга эга бўлган халқ дунёда қам топилади. Шунинг учун ҳам бу борада жаҳоннинг санокли мамлакатларигина биз билан беллаша олиши мумкин, деб қадим айта олам.

Ота-боболаримизнинг асрлар давомида тўплаган ҳаётий тажрибалари, диний, ахлоқий, илмий қарашларини ўзида мужассам этган бу нодир кўлёмзаларни жиддий ўрганиш даври қелди. Чунки, ўзингизга маълум, шўролар қамонида тарихий ҳақиқатни билишга интилиш рағбатлантирилмас эди, ҳукмрон мафкура манфаатларига хизмат қилмайдиган манбалар халқ кўзидан иложи бориқча йироқ сақланарди.

Аҳвол шу даражага борган эдики, ўз тарихимизни ўзимиз ёзиш ҳуқуқидан маҳрум бўлиб қолдик. Бировлар қамонидан яратилган тарих қаршиқларини ўқир эдик. "СССР тарихи" деб аталган қаршиқда Ўзбекистондай мамлакатга бор-йўғи 3-4 саҳифа ўрин берилиб, тарихий воқеалар ва шахслар ҳақида ноҳолис фикрлар айтилар ёки умуман, қам-қим дейилмасди. Қандаги бундай соҳтақорлик, кўзбўямачилиқни бугун энг олис кишлокларда яшаётган оддий фуқаро ҳам, мактаб ўқувчиси ҳам яқши қилади. Энди, мустақиллик туфайли яққол қамон бўлаётган тарихий ҳақиқатни билишга, ўзлигини англашга қамқорликнинг туб сабаблари мана шунда, деб ўйлайман.

Олимларимиз тарихимизнинг турли даврларига доир қаршиқлар ёзишмоқда, тарихий мавзуда йирик насрий, назмий, қаршиқ асарлари яратилмоқда. Оқмавий аҳборот қоситалари маънавий қаршиқларимизни қенг тарғиб қилаётгани, қаршиқлар,

мулокотларда фикрлар ранг-баранглиги пайдо бўлаётгани диккатга сазовор. Ёшларнинг Ватан, миллат тақдири учун ўзларини масъул сезиб, бу бахсларда дахлдорлик туйғуси билан иштирок этаётгани мени, айниқса, қувонтиради.

Чумчук сўйса ҳам кассоб сўйсин, деган гап бор. Мен тарихчи эмасман. Бу мавзуда ақл ўргатиш фикридан мутлақо йироқман. Лекин табиий бир савол тугилади: давлатчилик тарихимиз туб бурилиш палласига кирган бир пайтда ўзимизнинг замон ва макондаги ўрнимизни аниқ белгилаб олишимиз, насл-насабимиз, кимлигимизни билишимиз керакми-йўкми? Яъни, юртимизда фаол меҳнат қилаётган мухтарам академиклар, олимлар, адиблар, ноширлар, авваламбор тарихчиларимиз биргалашиб, мана шу саволларга жавоб топиши керакми-йўкми?...

Назаримда, ўзбек халқининг тарихий ўтмиши, ўзлиги, маънавияти хақида гапираётганда, бизда чуқур илмий асосга таянган таҳлил, муайян масалаларда аниқ ёндашув етишмаяпти. Илмий тилда айтганда, яхлит концепция йўк. Ўзликни англаш тарихни билишдан бошланади. Исботталаб бўлмаган ушбу ҳақиқат давлат сиёсати даражасига кўтарилиши зарур.

Миллат, мамлакат хақида катта-катта минбарларга чиқиб гапиришнинг ўзига хос масъулияти бор. Муайян воқеа, шахсга муносабат билдираётганда, бу факат бир киши ёки муайян тоифадаги кишиларнинг нуқтаи назари бўлиши мумкинлигини унутмайлик. Ёмон томони шундаки, субъектив фикр юқувчан бўлади. Чуқур таҳлил, мантикка асосланмаган бирёклама фикр одамларни, энг аввало, тарих ўқитувчиларини чалгитади. Улар эшитганларини ҳақиқат шу экан, деб ўқувчиларга ҳам етказишади. Факат бахс, мунозара, таҳлил меваси бўлган хулосаларгина бизга тўғри йўл кўрсатиши мумкин. Бу - биринчидан.

Иккинчи масала шундан иборатки, биз комил инсон тарбиясини давлат сиёсатининг устувор соҳаси деб эълон қилганмиз. Комил инсон деганда биз, аввало, онги юксак, мустақил фикрлай оладиган, ҳулқ-атвори билан ўзгаларга ибрат бўладиган билимли, маърифатли кишиларни тушунамиз. Онгли, билимли одамни олди-қочди гаплар билан алдаб бўлмайди. У ҳар бир нарсани ақл, мантик тарозисига солиб кўради. Ўз фикр-ўйи, хулосасини мантик асосида қурган киши етук одам бўлади.

Эркин, демократик жамият қуряпмиз. Биз учун ёпик мавзунинг ўзи йўк. Умумхалқ минбари - телевидениемиз, радиомиз, матбуотимиз бор. Яхши ниятли кишиларга чегараларимиз ҳамиша очик. Хориждан меҳмонлар келишяпти, биз чет давлатларга чиқяпмиз. Қунда бўлмаса, қун ора халқаро анжуманлар ўтиб турибди. Бизга мана шу анжуманларда манман деган олимлар билан хохланг иқтисод, хохланг сиёсат, хохланг тарих, маънавият соҳалари бўлсин, бемалол бахслаша оладиган билимдон, зукко, маърифатли одамлар керак.

Нега мен маърифат сўзини кўп такрорлаб, унга алоҳида ургу беряпман? Чунки, жамият тараккиётининг асоси, уни муқаррар ҳалокатдан қутқариб қоладиган ягона қуч-маърифатдир. Асримиз бошида Туркистонда кечган воқеаларни бир эсланг. Нега бу ўлкада ўша йиллари маърифатчилик ҳаракати ҳар қачонгидан ҳам қучайиб кетди? Негаки, чор Россияси асоратига тушиб қолиб, буткул таназзулга юз тутган ўлкани уйғотишга, халқнинг кўзини очишга факат маърифат орқалигина эришиш мумкин эди. Маърифатпарварлик биз учун бугун ҳам ўз аҳамиятини йўқотгани йўк, йўқотмайди ҳам. Ақл-заковатли, юксак маънавиятли кишиларни тарбиялай олсаккина, олдимизга қўйган

максадларга эриша оламиз, юртимизда фаровонлик ва тараккиёт қарор топади. Агар шу муаммони ечолмасак, барча тоат-ибодатларимиз бир пул: тараккиёт ҳам, келажак ҳам, фаровон ҳаёт ҳам бўлмайди!

Айнан шунинг учун ҳам ўз пайтида Республика Маърифат ва маънавият марказини ташкил этдик. Марказнинг вилоят, туман бўлимлари очилди. Гап хозир республика бюджетидан ажратилган катта маблағ ҳақида эмас. Қерак бўлса, яна ёрдам берамиз. Мазкур соҳадаги ишларнинг талаб даражасида эмаслигини, ташкилотнинг расмиётчиликка берилиб кетаётганини қандай тушуниш мумкин? Бу ҳолни кўрганда беихтиёр, барака топқур, сен шўролар замонидаги домполитпросвещение, яъни сиёсий маориф уйи ходими эмассан, мутлақо бошқа одамсан, биз бу марказни фақат маош олиш учунгина ташкил этмадик, дегингиз келади. Қолаверса, маънавият, маърифатни тарғиб қилиш ҳар бир зиёлининг виждон ишидир. Маърифатчи фидойи бўлмоғи қерак. Тушунамиз, уларнинг ҳам тирикчилиги, бола-чақаси бор. Шунинг учун ҳам маош тайинлаб қўйибмиз. Лекин яна тақрор айтаман: маърифатчи, энг аввало, фидойи бўлмоғи, ўзидан кечмоғи қерак.

XX аср бошидаги маърифатчилик ҳаракати ҳақида гапирганимиз. Ўша ҳаракатнинг намояндалари бойлик учун, шон-шухрат учун майдонга чиқишдими? Махмудхўжа Бехбудий, Мунаввар Қори, Фитрат, Таваллоларга мактаб очганлари, халқни ўз ҳақ-ҳуқуқларини танишга даъват этганлари учун биров маош тўлаганми? Биров уларга ойлик берганми? Албатта, йўк! Улар ўт билан ўйнашаётганларини, истибдодга қарши қурашаётганлари учун аёвсиз жазоланишларини олдиндан яхши билишган. Билатуриб, онгли равишда мана шу йўлдан борганлар. Чунки, виждонлари, иймонлари шунга даъват этган.

Энди асосий масалага ўтсак. Хўш, тарихнинг маънавиятимизда тутган ўрни қандай? Тарихни яхши билмасдан туриб, юксак маънавиятга эришиш мумкинми? Албатта, мумкин эмас! Маънавиятини тиклаши, тугилиб ўсган юртида ўзини бошқалардан қам сезмай, бошини баланд кўтариб юриши учун инсонга, албатта, тарихий хотира қерак.

Ҳар қайси инсон мен шу миллат фарзанди эканман, менинг аждодларим қимлар бўлган, миллатимнинг ибтидоси қайда, унинг оёққа туриши, тикланиш, шаклланиш жараёни қандай кечган, деган саволларни ўзига бериши табиий. Нега жаҳонга Аҳмад Фарғоний, Мухаммад Қоразмий, Ибн Сино, Абу Райҳон Беруний, Имом Бухорий, Амир Темур, Улугбек, Алишер Навоий, Бобур каби буюқ сиймоларни берган бу миллат XVII-XIX асрларга келиб, то шу чоккача эришган юксалиш даражаларидан тушиб кетди? Нега сўнги уч аср мобайнида бошимиз қолоқликдан қикмай қолди? Аждодларимизнинг қаттиқ қаршилигига қарамай, қор Россиясининг ўлкамизни қисбатан осон қабт этишида ана шу қолоқликнинг ҳам ўрни бўлмаганмикан?

Тарихий илдинини излаган одам, албатта, бир қун мана шундай саволларга дуч қелади ва, аминманки, тўғри ҳулосалар қикаради. Тарихий хотираси бор инсон - иродали инсон. Тақрор айтаман, иродали инсондир.

Қим бўлишидан қатъи назар, қамиятнинг ҳар бир аъзоси ўз ўтмишини яхши билса, бундай одамларни йўлдан уриш, ҳар қил ақидалар таъсирига олиш мумкин эмас. Тарих сабоқлари инсонни ҳушёрликка ўргатади, иродасини мустаҳкамлайди.

Юқоридаги мулоҳазалардан табиий равишда шундай савол тугилади: хўш, Ўзбекистоннинг, ўзбек халқининг бугун қенг оммага етқизишга арзийдиган ҳаққоний

тарихи яратилдими-йўкми? Совет даврида ёзилган тарихни мен тарих санамайман. Ўзгалар ёзиб берган тарихни ўқитишга мутлако каршиман. Мустамлакачи ўзига карам бўлган халк хакида қачон холис, адолатли фикр айтган? Улар бор куч-гайратларини Туркистоннинг ўтмишини камситишга, бизни тарихимиздан жудо қилишга сарфлаганлар. Тарихдан жудо бўлиш нималигини яхши билсангиз керак. Инсон учун тарихидан жудо бўлиш - ҳаётдан жудо бўлиш демакдир.

Хоразм давлати тарихини биз 2700 йиллик тарих деб биламиз. Лекин Россиянинг ҳоҳ ўтмишдаги, ҳоҳ бугунги кўзга кўринган бирор бир тарихчисидан сўраб кўринг-чи, шуни тан олармикин? Тан олмайди, билмайди, билишни хохламайди ҳам. Ўжарликнинг сабаби эса битта: башарти, тан олгудек бўлишса, тарихий хулосалари чиппака чикади, илмда сохта йўл билан борганлари фош бўлади. Энг мўътабар, қадимги кўлёмиз "Авесто"нинг яратилганига 3000 йил бўляпти. Бу нодир китоб бундан XXX аср муқаддам икки дарё оралигида, мана шу заминда умргузаронлик қилган аждодларимизнинг биз авлодларига қолдирган маънавий, тарихий меросидир. "Авесто" айна замонда бу қадим ўлкада буюк давлат, буюк маънавият, буюқ маданият бўлганидан гувоҳлик берувчи тарихий ҳужжатдирки, уни ҳеч қим инкор этолмайди. Лекин, юқорида айтганимдек, бирон-бир хорижий журналистнинг, умуман, ўраб адибларининг "Авесто"ни эслашганини билмайман. Хулоса шуки, олис-олис жойларда халқимиз, мамлакатимиз ўтмиши хакида айтилаётган мулоҳазаларнинг аксарият қисми сохта, гайриилмийдир.

Мен билганимни айтяпман, шундай хулоса чиқаришга мажбурман. Ажабланидиган жойи яна шундаки, тарихимиз хакида гап кетганда, биз ҳамон рус олимларининг тадқиқотларига таянамиз, иқтибос кўчирамиз. "Бартольд ундай деган, Гумилев бундай деган" ва ҳоказо. Мен рус олимларининг меҳнатини қамситмокчи эмасман. Лекин қачонгача биз тарихимизни бировларнинг нуқтаи назари, қаричи билан баҳолаймиз? Шундай улкан даврда юртимизда қечган давлатчилик тараккиёти, ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, маданий ҳаёти атрофлича таҳлил этилган тадқиқотлар нега яратилмаяпти? Археология, Тарих, Шарқшунослик ва бошқа бир қатор институтларимиз бор.

Мутахассислар нима билан машғул, қаякка қарашяпти? Ўзбек давлатчилиги қачон пайдо бўлган? Нима эмиш, Ўзбекистон XX асрнинг 20-йилларида, аниқроғи, 1924 йили давлат макомини олган эмиш. Биз шу гапга ишонишимиз керакми? Мақтаниш эмас, янгидан шаклланаётган ўзбек давлатчилиги бошида турган инсон сифатида айтишга ҳаққим бор, керак бўлса, бу иш учун жонимни, борлигимни беришга тайёрман. Чунки, ҳаётимнинг мазмуни шундан иборат. Лекин фақат бир мен эмас, бутун халқ билишни истайди: ўзбек давлатчилиги қайси асрда пайдо бўлди? Қандай тарихий босқичларни босиб ўтди? Мутахассислар, балки, тушунтириб берарлар, балки аниқ жавоблари бордир? Тарғибот, ташвиқот ишларини олиб бораётган олимлар, балки, аллақачон бир фикрга қелишгандир? Лекин ҳозирча на матбуотдан, на дарсликлардан мен мана шу саволларга жавоб тополмадим.

Яна айтаман, бу соҳада ишлаётган олимларимизни танқид қилиш у ёқда турсин, айблашга ҳам ҳаддим сигмайди. Кўпчилик олимларимизнинг илмий тафаккури, қарашлари қайси даврда шаклланиганини ҳам яхши биламан. Тарих оламида меҳнат қилаётганларни ватанпарвар, элпарвар сафдошларим, деб билганим учун уларга шу талабни қўймоқдаман: қачон лўнда, асосли қилиб ҳаққоний тарихимизни фарзандларимизга етказасизлар?

Давлатчилик бугунги кунда ўта сиёсий масала бўлиб турибди. Нега деганда,

Муаллиф:

08.03.2010 12:46 - Янгиланди 22.11.2010 06:06

Ўзбекистонда давлатчилик бўлмаган, деб оркаваротдан ташвикот юритаётган, шу фикрни онгимизга сингдирмокчи бўлаётган, керак бўлса, халқаро жамоатчиликни шунга ишонтиришга уринаётган кучлар хали бор. Бундай галамисларнинг орасида қандай қилиб бўлса ҳам бизни яна собик СССРга қайтариш ниятида юрганлар йўк дейсизми? Ўзбек тарихчиларининг бугунги кундаги асосий вазифаси мана шу даъвонинг пуч эканлигини исботлаш, давлатчилигимизнинг илмий нуктаи назардан асосланган тарихини яратишдир.

Матбуотда ўтмишимизга тааллуқли бирор мақола чоп этилса, бирор бир тарихий асар, хоҳ у илмий, хоҳ бадиий бўлсин, кўлимга тушиб қолса, албатта, ўқиб чиқаман. Сиёсатчиман, арбобман деган одам, агар виждони бўлса, ўз халқининг тарихий ўтмишини билиши шарт.

Хаммамиз шу тупрокнинг сувини ичганмиз, нон-тузини еганмиз. Хаммамиз ўзимизни ўзбек санаймиз. Ўзбеклигимиздан фахрланамиз, гурурланамиз. Яқинда Мухаммад Юсуфнинг бир шеърини ўқиб қолдим. Ўзбек номини тушуниш учун нималарни билиш кераклиги ҳақида ёзибди. Яхши шеър! Қани энди, олимларимиз ҳам мана шундай катта гоёларнинг илмий талқинини берсалар.

Масалан, қадим аждодларимиз ҳаётининг асосини ўтроқ маданият ташкил этганми ё кўчманчимиз? Ўзбек халқининг шаклланишида қандай элатларнинг таъсири бўлган? Биламан, булар оғир саволлар. Лекин уларга жавоб топишимиз зарур.

Атрофимизда жойлашган баъзи давлатлар ва миллатларнинг вакилларида ҳам бизлар қатори ўз тарихларини бошқатдан ўрганиш, чуқурроқ ўрганиш туйғуларини сезиш мумкин. Балки, бу ҳам тўғридир. Хар бир халқ ниманидир ўзининг миллий ифтихори, деб билади. Хар хил китоблар чоп этишади, катта-катта анжуманлар ташкил қилинади. Аҳмад Яссавий бобомизнинг муқаддас меросини ўрганиш мақсадида гоҳ Туркистон, гоҳ Истанбул, гоҳ Измирда учрашувлар ўтказилади. Мана шу учрашув-анжуманларда Ўзбекистон вакиллари, авваламбор, илмий-тарихий асосларга, чуқур тадқиқотларга суяниб, баъзи бир сохта уринишларга берилиб кетмасдан, ҳаққоний далил ва исботларни қурол қилиб олсалар, маъқул бўларди.

Яна қайтариб айтмоқчиман: биз ўзимизни миллат деб билар эканмиз, ўзбекчилигимиз ҳақида аниқ тушунчага эга бўлишимиз керак. Туркийтилли халқ бор, турк халқи бор. Фарқини хар бир фуқаромиз, аввало, фарзандларимиз билиб олсинлар. Нега шу масалалар бўйича тарихчиларимиз оғизларига талқон солгандек мик этишмайди? Яқинда телевидениеда бир кўрсатув берилди. Хунлар давлати, қачонлардир шу давлатни бошқарган Атилла ҳақида. Шу Атилла Волгабўйи, Астрахан чўлларини ишғол қилиб, Шарқий Европага ўтибди, кейин ўрбий Европани ҳам забт этиб, Румгача борибди ва уни иккига, яъни - Рум ва Византияга бўлиб ташлабди.

Рус, умуман, ўрб манбаларида, адабиётларида хунларни "гун" дейишади. Хунлар Атилла бошчилигида Румга бостириб қириб, уни батамом вайрон қилишган. Бу воқеалар тахминан IV аср охири - V асрнинг биринчи ярмида бўлган. Кўрсатув бошловчиси, олим одам завк-шавк билан Атилланинг қимга уйланганини, тўй кечаси қимнинг кўрсатмасига кўра, қим томонидан захарлаб ўлдирилганига оқизмай-томизмай томошабинга етказди, ҳатто Атилланинг тугилган қунигача аниқ айтди. Ўша олимдан Бегунийнинг тугилган қунини айтиб беринг, десангиз, айта олармикин, худо билади. Қизиги бу ёқда, энди давомини эшитинг: нима эмиш, хунлар мукқасидан айш-ишратга берилган румликларни майпарастликдан жудо қилиб, қонларига соғлом қон бўлиб қўшилган эмишлар ва шу йўл билан уларнинг умрига умр қўшибдилар. Румга маданиятни ҳам хунлар олиб келган эканс

Муаллиф:

08.03.2010 12:46 - Янгиланди 22.11.2010 06:06

Вахоланки, ўарбда Атиллани маданият олиб келган шахс эмас, улуг бир цивилизацияни ер билан яксон килган боскинчи сифатида эслашади. XXI асрга кадам кўймокдамиз. Орадан шунча вақт ўтган бўлса ҳам улар Атилланинг килмишларини унутганлари йўк. Калмок дўстларимиздан бири яқинда менга ёстикдек китоб совга килди. Ушбу китобда ёзилишича, нима денг, Атилланинг байрогида хоч тасвири бўлган эмиш. Муаллиф бу билан нима демокчи?

Демокчики, насронийлик ҳам Европага сахродан келган. Яна бир кизик хулосага дуч келдим. Биз ўзбеклар ҳам ўша Атилланинг авлодлари, ворислари эмишмиз. Бу билан фахрланишимиз керак экан. Биринчидан, бундай ўта жиддий хулоса чиқаришга hozирча ҳеч қандай асос ёки замин борлигини ҳеч қим исбот қилолмаса керак. Иккинчидан, боскинчига ворис бўлиш фахрли мартаба эмас, иснод-ку! Бу игвога учсак, эрта Европа биз тўғримизда нима дейди? Бу гап қаердан чиқди, қимга керак бу сохта обрў?! Биз ўзбекларни улуг, бунёдкор халқ деб дунёга тараннум этипмиз ва аслида ҳам шундай.

ЮНЕСКОнинг Париждаги қароргоҳида Амир Темур бобомизнинг тўйларини ўтказишдан мақсад нима эди? Қомил бу инсоннинг, энг аввало, буюқ давлат асосчиси, буюқ бунёдкор, ижодкор шахс бўлганини, фан, маданиятга хомийлик қилиб, жаҳон цивилизацияси тараккиётига бекиёс хисса қўшганини олам аҳлига билдириш эди. Жаноб Жак Ширакнинг ўзи иштирок этган бу анжуманда мен мазкур фикримни ишончли манбалар асосида исботлаб беришга ҳаракат қилдим. Айтдимки, давлатчилигимиз асосларини яратиб кетган Темур бобомиз гайрат-шижоати, юксак ақл-заковати, тадбиркорлиги, элпарварлиги билан бизга ҳамиша ибрат намунаси бўлиб қолгусидир. Биз у зоти олийдан ҳамиша рухий мадад оламиз.

Суриштириб қўрилса, Парижда ва умуман, Европада ҳам соҳибқирон бобомизнинг обрўсини тўқишга уринишлар бўлган. Буюқ саркардалигини тан олган ҳолда, уни, айтишга тил ҳам бормайди, ёвузликда айблашган. Бунга ҳеч қандай мантикий асос йўқлигини исботлаб бериш қийин эмас. Инсон бир пайтнинг ўзида ҳам бунёдкор, ҳам ёвуз бўлиши мумкин эмас. Не-не мадрасаю масжидлар, олий қононаларни қурган, не-не олиму фузалоларнинг бошини силаган, Қуръони қаримни ёд қилган инсон ёвуз бўлмайди. Қонхўр одам "Қуч - адолатда" дейиши мумкинми?!

Ўзбекистоннинг обрўйини қўтариш бир четда қолиб, аллақандай атиллаларга ворис бўлиш бизга мутлақо ярашмайди. Мен бунга қатъиян қаршиман. Қимгадир ворис бўлиш керак бўлса, биз Берунийларга, Бухорийларга, Амир Темур, Мирзо Улуғбек, Мирзо Бобурларга ворис бўламиз. Ўзбекнинг феъл-атвори барчага аён. У ерни, табиатни севади. Дўпписида сув ташиб бўлса ҳам, дарахт қўқартиради. Ўзбек том маънода бунёдқордир. Унга бировнинг ери керак эмас. Мабодо қўлига қурол олгудай бўлса, фақат ўзини химоя қилиш учунгина олади.

"Тафаккур" журналига берган интервьюда Амир Темур бобомизнинг "Қуч - адолатда" деган фикрини ривожлантириб, "Қуч - билим ва тафаккурда", деган гоани ўртага қўйдим. Тафаккур, маърифат, маънавият қаердаю, Атилла қаерда?

Чуқурроқ ўйлаб қўрайлик: Атиллани рўқач қилиб, бизга сиз ўзбеклар ҳам қўчманчи халқсиз, демокчи эмасмилар?

Мен кеча атай яна харитага қўз ташладим. Хунлар Европага Шимолдан, Дашти Қипчокдан ўтиб кетишган экан. На улуг Бухоро, на улуг Самарқанд, на улуг Хоразмга уларнинг қадами етмаган.

Шу боис ўзбек зоти қанақасига хун бўлиши мумкин?

Тўғри, Мовароуннахр сарҳадларига узок тарихимиз давомида не-не босқинчилар қириб

келмаган, кўп йиллар, балки, асрлар давомида юртимизда не-не ўзга сулолалар хукмронлик килмаган, дейсиз. Бир сўз билан айтганда, минг йиллар давомида юртимизга келиб-кетганлар озми? Эрондан Ахмонийлар, Юнонистондан Александр келди, Арабистондан Кутайба, Мўғулистондан Чингизхон келди, рус истилочилари келди. Лекин халк колди-ку. Хўш, бунда кандай сир-синоат бор? Халк кандай ички куч-кудратга таяниб ўзлигини саклаб колди? Кадим-кадим замонлардан ўтрок яшагани, илм-маърифатга интилгани, буюк маданиятга эга бўлгани, ўз урф-одатларини мукаддас билгани учун эмасми?

Ўзбек номи қачон пайдо бўлган? Совет тарихшуносларининг ёзишича, гўё XVI асрда бизнинг заминимизни Дашти Кипчок хонлари ишгол килгандан кейин ўзбек номи пайдо бўлган эмиш. Ахир, биз Мовароуннахр деб атайдиган икки дарё оралигида унгача ҳам халк яшаган-ку! Ёки бу халк бошка миллат бўлганми? Мантик қани бу ерда?

Биз совет замонидан колган бу ақидани қабул килсак, миллатимиз тарихи мана шу навбатдаги босқинчилар давридан бошланган, деган нотўғри хулоса келиб чикмайдими? Унда бизнинг неча минг йиллик тарихимиз қаерда қолади? Самарқанд ҳам, Бухоро ҳам, Хива ҳам ўзбекларники экан, бу ерларда ўзбек давлати бўлган экан, нега энди ўз тарихимизни XVI асрдан, кимдир келиб-кетиб, номини колдириб кетган даврдан бошлашимиз керак? Унгача ҳам бу ерда ўтрок халк яшаган-ку! Бу ерда ана шу ўтрок халқнинг маданияти бўлган-ку! Ким келмасин, масалан, мўғуллар келган, XIII асрнинг 20-йилларидан XIV асрнинг 70-йилларига қадар хукмронлик килганлар ва уларнинг маданияти маҳаллий маданиятга сингиб кетган. Бунда маҳаллий халқнинг маданияти, албатта, асос бўлган, устунлик килган.

Биз халқни номи билан эмас, балки маданияти, маънавияти орқали биламиз, тарихининг таг-томиригача назар ташлаймиз.

Яна бир бор қайтараман: мен тарихчи эмасман. Аммо, умуман, дунё халқлари ва хусусан юртимиз тарихий тараккиёт йўлининг асосий қонуниятларини мантикий таҳлил килсак, шу нарса аён бўладики, Александр ҳам (уни Шарқда кўпроқ Искандар Зулқарнайн деган ном билан билишади), Кутайба ҳам, Чингизхон ҳам, генерал Черняев ҳам, умуман, ким бўлмасин, юртимизга бир неча ўн минг ё бир неча юз минг лашқари билан келган, ишгол килган ва бу ердаги сиёсий ҳокимиятни қўлга олган. Яна такрорлайман: Сиёсий ҳокимиятни. Тамом. Тўғри, хукмронликлари мобайнида улар мамлакатимизнинг иктисодий, савдо, илмий, маданий имкониятларидан ўз манфаатлари йўлида фойдаланишга зўр берганлар. Бирок шу ерда асрлар давомида яшаб келаётган маҳаллий аҳолини, унинг кўп минг йиллик маданиятини йўк қилмаганлар, қилмадилар ҳам.

Фикримни ҳаммага яқин ва тушунарли бир мисол орқали изоҳлаб беришим мумкин. Чор Россияси юртимизни босиб олиб то биз давлат мустақиллигимизни қайта тиклагунигизга қадар ўрта ҳисобда 130 йил вақт ўтди. Шу давр ичида халқимиз бошига не-не кулфатлар, балою офатлар ёгилмади. Хох сиёсий, ижтимоий-иктисодий ҳаётни олайлик, хох маънавий, маданий соҳани. Кези келганда, сўнги мустамлақа даври тарихини тадқиқ қилаётган олимларимизга бир маслаҳат бермокчиман, аниқроғи, уларнинг эътиборини бир нарсага қаратмокчиман. Бу даврнинг илгариги замонлардан фарқи шуки, шу вақтда, айниқса, шўролар хукмронлиги йилларида халқимиз ташқи дунёдан бутунлай узиб қўйилди. Етмиш йилдан ортиқ даврда бошимиздан кандай маънавий, маданий тазйик, хўрликлар кечганини ҳам яхши биламиз. Мен бу ерда тил, адабиёт, тарих, дин, халқимиз генофонди, демография билан боғлиқ аянчли кечмишларни назарда тутаяпман. Лекин

Муаллиф:

08.03.2010 12:46 - Янгиланди 22.11.2010 06:06

гап хозир уларнинг шархида, сабаблари, окибатларида эмас.

Мен айтмоқчи бўлган фикр шундан иборатки, ана шундай хар томонлама мудхиш, четдан караганда халкимиз, унинг маданияти, миллий тафаккури, урф-одатлари, турмуш тарзи, ҳеч бир муболагасиз айтиш мумкинки, насл-насаби йўк бўлиб кетиши керак бўлган шароитда барибир, катор йўқотишлар билан бўлса ҳам, миллатимиз ўзлигини саклаб қололдими ё йўқми? Олимларимиз шу саволга жавоб берсинлар.

Шу мавзуга тегишли яна бир масалага тўхталиб ўтмоқчиман. Собик марказда, Кремлда ўтирганларнинг миллий республикалар маҳаллий аҳолисини "совет халқи"га, яъни ягона халққа айлантириш билан боғлиқ сиёсатидан ўзбек халқи ниманинг ҳисобидан, қайси тарихий, табиий қонуниятлар тўғрисида омон чиқди? Бу ҳақда олимлар ўйлаб кўрганмилар, ўз илмий изланишларида шундай саволларни қўндаланг қўйганмилар? Афсуски, йўк.

Хўш, масалан, бу саволга мен қандай жавоб берган бўлардим?

Бизнинг аждодларимиз, халкимиз қадим-қадимдан ўтроқ яшаган, миллатимизнинг илиғи ўтроқ маданият шароитида қотган. Халқимиздаги "илиғи тўқ, бақувват" деган тушунча, мен, ҳатто, қонуният деган бўлардим, бежиз пайдо бўлмаган. Ўзбек халқининг илиғи тўқ, бақувват демокчиман. Яна тилимизда "тағли-туғли", "палағи тоза" деган иборалар ҳам бор. Бу бир жойда муқим яшаган, ўз турмуш тарзига, ахлоқ-одоб мезонларига, ақидалари ва тафаккур тарзига эга бўлган қонадонларга нисбатан айтилади. Бутун оммани, бир неча юз минглаб, миллионлаб аҳолини бирлаштирган ақидаларга, мезон ва қоидаларга эга бўлган халқни қандай изоҳлаш, таърифлаш мумкин?! Ана шу ҳаётий ва ижтимоий маънайдан қелиб қолган, таъриф ва изоҳ битта бўлади - миллий борлигимиз, маданиятимиз илдизи, томири ўтроқ бўлган.

Масалага бошқа томондан ёндашиб кўрайлик. Бугунги бой маданиятимиз қайси цивилизациянинг маҳсули? Шундай маданият бор экан, уни шу заминда яшаган халқ яратганми ёки у бўм-бўш жойда пайдо бўлганми?

Демокчиманки, тарихимиз қаби, қадим маданиятимизнинг яратилишида ҳам унга қўллаб-қўллаган этник гуруҳлар, эл-элатлар ўз улушини қўшган. Бу - табиий ҳол. Чунки, ҳеч қачон, ҳеч қаерда фақат битта миллатга мансуб маданият бўлмайди. Хар қандай цивилизация қўлдан-қўл халқлар, миллатлар, элатлар фаолиятининг ва самарали таъсирининг маҳсулидир. Бир сўз билан айтганда, қўлчанчилар, босқинчилар қелиб кетаверади, лекин халқ боқий қолади, унинг маданияти абадий яшайди.

Шунинг учун тарихчи олимларимиз, хар бири турли тушунча, муайян қарашга эга бўлишидан қатъи назар, бир жойга тўпланиб, баҳс юритиб, бир ҳулосага қелишлари керак. Саклар, массагетлар, сўғдлар, бактрияликлар деган турли ибораларнинг орқасидан қувиб юриш ўрнига, тарихчиларимиз миллатга унинг ҳаққоний тарихини қўрсатиб, исботлаб беришлари керак. Зотан, тарих - халқ маънавиятининг асосидир. Баъзи тарихчилар бизни Чингизхоннинг авлоди, ҳатто, Амир Темурда ҳам Чингиз қони бор, у мўғул қавмидан, демокчи бўлади. Ўйлаб кўрайлик, Амир Темур бобомиз қайси миллатга мансуб?

Яна совет даври қитобларида Амир Темур аскарлари Москва атрофларига етиб боргани ҳусусида "мўғул-татар қўшинлари Москвани қамал қилдилар", деб ёзишган. Қолбуки, Соҳибқироннинг аскарлари Тўхтамишхонни тор-мор қилиб, Русияни мўғул истилосидан озод этгандан кейингина Москва атрофида пайдо бўлган. Афсуски, бу ҳақиқат Россия матбуотида 1995 йилдагина ёзилди. Бизнинг тарихчиларимизнинг заифлиғи шу даражадаки, шу пайтгача биронтаси чиқиб, йўқ, тарихий ҳақиқат бундай, деб айтмаган.

Муаллиф:

08.03.2010 12:46 - Янгиланди 22.11.2010 06:06

Йўкса, Амир Темур каёкдаю, мўгуллар каёкда! Кани бу ерда фидойилик, ватанпарварлик? Кани миллий гурур, миллий ифтихор?!

Демокчиманки, хар бир халк ўз тарихини хар хил таъсир ва тажовузлардан асраши керак. Бепарво бўлсангиз, турли сохта хомийлар, кучлар борки, улар тарихни бузиб кўрсатадиган китобларни чикараверади. Хатто, чет элда хам чикариши мумкин.

Дунёда дўст бор экан, ганимлар хам бўлади. Биргина мисол. Биз 1996 йили Сохибкирон Амир Темур бобомизнинг 660 йиллик тўйини ўтказдик. Шуни хам турлича талкин килувчилар бўлди.

Авваламбор, биз бирор аждодимизнинг тўйини ўтказсак, бунга унинг миллатимиз равнаки учун килган ишлари, тарихимизда тутган ўрни сабаб бўлади. Шу нуктаи назардан ёндашсак, Амир Темур ким эди? У, биринчи навбатда улуг бунёдкор шахс эди. Самарканддаги обидаларни, Шахрисабздаги ёдгорликларни ким курди? Туркистондаги Яссавий макбарасини ким тиклади? Амир Темур ва унинг авлодлари замонида Афғонистон, Эрон, Хиндистон худудларида амалга оширилган ободончилик, меъморчилик ишларини айтмайсизми? Ким "Куч - адолатдадир" деган оламшумул, теран хикматни ўз фаолиятига асосий тамойил килиб олди?

Якин-якингача давлат бошқаруви санъати хакида сўз кетса, кўпчилик гапни ё марксчи-ленинчиларнинг давлат хакидаги сохта назарияси, ё бўлмаса XVI асрда яшаган Макиавелли карашларидан бошларди. Кўйиб берсангиз, бу эски одатни бугун хам давом эттиришади. Давлат, салтанат, жамият бошқарувига оид мумтоз асар - "Темур тузуклари"ни ёзган ким? Умуман, кишилик тарихида ана шундай йўналишда асар битиб колдирган бошка хукмдор борми ўзи?

Энди Чингизхон шахсини шу мезонга солиб кўрайлик. Ундан вайрон этилган шахару кишлоклардан бўлак кандай из колди? Шундай экан, биз ўзимизни Чингизхон ворисларимиз, деб ўтирсак, ўтакетган бемаънилик бўлмайдими?

Юртимизда тарихий шахслар, шахарлар, маданий ёдгорликларнинг юбилей ва байрамларини ўтказиш яхши анъанага айланиб колди. Бу ерда гап тантаналардагина эмас, мухими, биз уларнинг ўз даврида келажак авлодлар учун колдирган салмокли мероси, ижобий ишлари, керак бўлса, умумжахон цивилизациясига кўшган хиссаларини кадрлаймиз. Албатта, хар бир миллат ўз аждодларини эслаш, уларнинг хурматини жойига кўйишга интилади. Факат бу каби хайрли ишлар ўз мохияти жихатидан халкларни якинлаштиришга, уларни хамжихат этишга хизмат килсин.

Якинда телевидениеда Хожа Ахрор Вали хакида кўрсатув берилди. Бу мутафаккир зот ўз даврида 25-30 йил мобайнида Марказий Осиёдаги халкларни бирлаштириш, сиёсатчиларнинг бошини ковуштириш оркали хар хил тўкнашувларнинг олдини олиш учун бор куч-гайратини сарфлаган, унинг юксак обрў-эътибори бунда хал килувчи ахамият касб этган. "Шайхлар шайхи" деб ном олган бу улуг зотнинг гапини бирор хукмдор, хоким, шахзода икки килмаган. Нега деганда, халк уни бошига кўтарган. Биз хам бундай азиз аждодларимизни бошимизга кўтаришга тайёримиз.

Шу маънода, хунлар, хоконликлардан нима мерос колди? Бу "мерос"ни топиш учун каерларда казилма ишлари ўтказишимиз керак? Ёки XIII асрда Самаркандни ёндириб ташлаган, Бухорони, Урганчни ер билан яксон килган Чингизхон тўгрисида турли китоблар чикяпти, фильмлар ишланяпти. Бу асарларнинг муаллифлари Чингизхоннинг кайси бир "фазилати"ни улуглаяпти? Ўзи Чингизхондан бирон-бир яхши мерос колганми? Хох ўтмишда, хох бугун бўлсин, бошка миллат, давлатни ўзига карам килиш ниятида харакат килган, килаётган кучлар доимо бир сиёсатни юритганлар, юритадилар: яъни

карам халкнинг маънавий, маданий, тарихий меросини йўк қилиш, ундан жудо этиш. Мисол керакми?

Шўро даврида ўзбек миллати тарихини бузиб кўрсатишдан, уни чалкаштириб ёритишдан, баъзи саҳифаларини, умуман, кўрсатмасликдан мақсад нима эди? Чор Россиясининг Скобелев деган генерали ўз императорига мурожаат қилиб, шундай деб ёзган эди: "Махаллий халк биз ўйлагандан кўра маданиятли экан. Уларни бўйсундира олмаёймиз Бу халкнинг ўтмишда яратилган барча осори атикаларини, масжиду мадрасаларини, диний китобларини ер билан яқсон қилибгина, уларнинг маънавиятини сўндирибгина ўз канотимиз остига олишимиз мумкин".

Хўш, шу гапларни тарихчиларимиз билладими? Бундай ёвуз қарашлар бўлганини халкимизга етказяптими? Афсуски, кўп олимларимиз онгида эски тузум асоратлари маҳкам ўрнашиб қолган. Улар ҳозир - мустақиллик шароитида ҳам қимдандир кўркиб, чўчиб гапирдилар.

Юқорида айтилганлардан қандай хулоса чиқади? Модомики, ўз тарихини билган, ундан рухий қувват оладиган халкни енгиб бўлмас экан, биз ҳаққоний тарихимизни тиклашимиз, халкимизни, миллатимизни ана шу тарих билан қуроллантиришимиз зарур. Тарих билан қуроллантириш, яна бир бор қуроллантириш зарур. Агар олимларимизнинг илмий тадқиқот ишлари замирида ана шу фикр, ана шу мақсад бўлмаса, уларнинг сарик чақалик аҳамияти йўк. Тарих институти, Фанлар академияси ҳаққоний тарихни ёритиш мезонларини, унинг пойдеворини, асосини белгилаб бериши керак.

Бу масала бўйича фикрлар аниқ ва илғор бўлиши лозим. Умуман, мен фанни илғор, тараккиёт, прогресс деган сўзлар билан ёнма-ён қабул қиламан. Фаннинг вазифаси келажакимизнинг шакли-шамойилини яратиш бериш, эртанги қунимизнинг йўналишларини, табиий қонуниятларини, унинг қандай бўлишини кўрсатиш беришдан иборат, деб тушунам. Одамларга мустақилликнинг афзаллигини, мустақил бўлмаган миллатнинг келажакга йўқлигини, бу табиий бир қонуният эканини исботлаб, тушунтириш бериш керак. Фан жамият тараккиётини олға силжитувчи қуч, восита бўлмоғи лозим. Лекин бу борада бизнинг фаннимиз ўз сўзини нега айтмаяпти? Нега мазмунан, моҳиятан янгича мақолалар, асарлар чиқмаяпти?

Бу ерда фан ва сиёсатнинг ўзаро муносабати ҳусусида тўхталиш жоиз. Зеро, фан, масалан, тарих фани ўз йўлига, сиёсат ўз йўлига, уларнинг бир-бирига алоқаси йўк, дегувчилар ҳам топилади. Ўйлаб кўрайлик, тарих фани маҳсули - унинг хулосаларидан аввало қим қойдаланади? Сиёсатчилар эмасми? Ўз сиёсатини оқлаш, уни олға суриш, тарғиб этиш, узвийлигини таъминлаш, обрўсини кўтариш учун улар тарих фани хулосаларига мурожаат этади.

Шундай экан, савол тугилади: ушбу хулосалар қимлар томонидан, қайси мақсадлар йўлида ишлатилади - тажовузқор миллатчиларми ё инсонпарварлар, маърифатпарварларми? Шу маънода, тарихчилар миллатчилар учун хулоса чиқармоқчи бўлсалар, бу - бир маҳсулот, инсонпарвар, маърифатпарварлар учун бўлса, бу - бошқа маҳсулот. Халкимизнинг миллий туйғусини, миллий гурурини уйғотадиган тарихий-илмий хулосалар қани? Нима учун бу масалада олимларимиз ўртасида беҳуда тортишувлар бўлмоқда? Фан давлатга, халққа, жамият тараккиётига хизмат қилиши лозимлигини унутишга асло ҳаққимиз йўк.

Биз фан ривожини учун, унинг таъминоти учун ҳеч нарсани аямаймиз. Абу Райхон Беруний бобомизнинг бундан ўн аср бурун айтган фикрини эслатиб ўтмоқчиман: "Илм-фан

кишиларнинг хаётий эхтиёжларини кондириш заруратидан пайдо бўлади".

Илгор илмий тадқиқот ишлари бўлса, Академиянинг иш самарадорлигини ошириш бўйича аниқ таклифлар, гоёлар, хуллас, эхтиёж бўлса, маблаг ҳам топамиз, барча шароитни яратиб берамиз. Факат бу ерда бир мезон бор - бу ишдан аниқ натижа, самара чиқиши керак!

Тарих фани, унинг бугунги ахволи, истикболи хақида гапирар эканмиз, мен яна бир масалага эътибор қаратишни истардим. Агар биз тарихчиларни тарозига солсак, бугунги кун нуқтаи назаридан бахоласак, талабга жавоб берадиганлари жуда камчиликни ташкил этади. Шунинг учун тарихчи мутахассислар тайёрлашни университетлардан, яъни бошлангич нуктасидан яхшилаш лозим, деб ўйлайман. Керак бўлса, тарихга ихтисослашган мактабларни очиш лозим. Бунинг учун эса аввало мукамал дарсликлар яратиш, домлаларнинг ўзини қайтадан ўқитиш керак. Мухими, ёшларнинг орасига кириш, уларнинг ичидан қобилятли, фидойиларини топиш, уларнинг юрагини ёндириш керак. Бизда 30-35 ёшли академиклар борми? 16 ёшга кирган ўспирин - Рустам Косимжонов шахмат бўйича қандай натижаларга эришди, жахон микёсида голиб бўлди! Шахмат ҳам фан, бу математика дегани эмасми?

Демокриманки, биз ана шундай ёшларимизга ишонамиз, суянамиз, келажак умидларимизни улар билан боғлаймиз. Уларга қанча тез йўл очиб берсак, илмда, ижодда шунча қўп изланиш, бахс бўлади. Изланиш, бахс, мунозара бор жойда эса хақиқат юзага чиқади, тараккиёт бўлади.

Иккинчидан, бизда довурак, замонавий фикрлайдиган олимлар етишмайди. Мен академик Яхё ўломоғни яхши билардим. У мустақил фикрга эга бўлган, керак бўлса, энг юқори лавозим эгасига ёқмайдиган тўғри гапни дадил айта оладиган олим эди. Тарихчилар яхши биладилар, одатда тепаликлар қаърида тарихий обидалар, бутун бир шаҳар ястанган бўлади. Шўро даврида факат томлардагина пахта экилмай қолган бир пайтда, ана шундай тарихий тепаликларни ҳам текислаб пахта даласига айлантириш сиёсати авж олганда бунга қарши чиққан олим Яхё ўломоғ бўлганини мен яхши эслайман. Бу фазилати туфайли тазйик кўрганини ҳам эшитганман. Лекин адолатни ҳамма нарсадан устун билган, ватанпарвар одам шундай бўлади. Ана шундай одамлар хаёти бизга ибрат мактаби бўлмоғи лозим.

Энди икки оғиз сўз оммавий ахборот воситалари орқали тарих мавзусини ёритиш хақида. Бизнинг матбуотимиз, телевидениемиз ҳам тарихга оид мақолалар чоп этганда, кўрсатувлар тайёрлаганда бир кишининг фикрини ягона хақиқат сифатида қабул қилинишига йўл қўймаслиғи дарқор. Муайян масалада турли фикрларни бериш, бахс орқали хақиқат ойдинлашувига эришиш лозим. Тарихий воқеаларни, шахслар фаолиятини изохлаш йўли билан одамларни асл хақиқатдан оғох этишимиз керак. Чунки, биз шакллантираётган жамиятимиз мафқураси ҳам тарих булоқларидан озикланади. Яна бир муҳим масала шуки, мен "Тафаккур" журналидаги суҳбатда таъкидлаганимдек, сиёсатда ҳам, ижтимоий хаётда ҳам, фанда ҳам вакуум - бўшлиқ пайдо бўлишига йўл қўймаслик керак. Яъни, агар ўз гоёнг бўлмаса, сенинг юртингда чет гоё келиб ҳукмронлик қилади. Шу маънода мустақил фикрлайдиган одамларимиз бўлмаса, ўз давлатимиз, халқимиз, миллатимиз тарихини ўзимиз тикламасак, ўзимиз холисона ёзмасак, уни бошқалар бошқача қилиб ёзади. Ёзиш билан чекланса майлику-я, бизни, ўсиб келадиган авлодни, ҳатто олимларимизни ҳам ўз йўригига солишга ҳаракат қилади. Мен қайси халқ қаердан қелиб чиққани, қимнинг тарихи қўхналиғи хусусида бахс юритиш, бу борада бир миллатни бошқа бир миллатга қарама-қарши қўйишга мутлақо

каршиман. Бу нарса бизга асло керак эмас. Факат бизнинг давлатимиз тарихини ёритишда ўзга гоё хукмронлик килишига йўл кўйиб бўлмаслигини таъкидламоқчиман. Бу масалада, яъни узок ўтмишимиз, тарихий томирларимиз бўйича ўз мустакил фикримизга, чуқур илмий асосга эга бўлишимиз шарт. Тарихчи олимларимиз, илмий муассасаларимиз олдида турган долзарб вазифа шундан иборат.

Тарих соҳасида меҳнат килаётган олим, мутахассисларга мурожаат қилмоқчиман: сизлар миллатимизнинг ҳаққоний тарихини яратиб беринг, токи у халқимизга маънавий куч-қудрат бахш этсин, гурурини уйготсин. Биз юртимизни янги босқичга, янги юксак маррага олиб чиқмоқчи эканмиз, бунда бизга ёруғ гоё керак. Бу гоёнинг замирида халқимизнинг ўзлигини англаши ётади. Ҳаққоний тарихни билмасдан туриб эса ўзликни англаш мумкин эмас.

Шу муносабат билан бундан беш йил аввал билдирган бир фикримни эслатиб ўтмоқчиман: бино қанчалар баланд бўлса, унинг пойдевори ҳам шу қадар чуқур бўлади. Биз буюқ давлат қуришни ўз олдимизга мақсад қилиб қўйган эканмиз, бунинг учун замонавий сиёсий, иқтисодий, илмий-техникавий, маънавий имконларимиз билан бир қаторда тарихий асосимиз ҳам бор. 2700 йиллик буюқ давлатчилик ўтмишимиз бор. Ҳаққоний тарихимизни барпо этиш ишини нимадан бошлаш лозим? Аввало, қўп минг йиллик бой ўтмишимизни тадқиқ этишининг яхлит концепциясини, яъни дастурини, илмий изланишларнинг услубини, қўйилаётган вазифани амалга оширадиган илмий муассасалар, улардаги потенциал, кадрлар масаласини аниқлаб олишдан. Бу келажакда ҳам узлуксиз давом этадиган катта ишнинг бошланиши бўлади. Шундан кейин ана шу аниқ, босқичлари белгиланган дастур асосида ҳар томонлама тадқиқотлар олиб борилади. Бу осон иш эмас. Шўро замонида тамоман ўзга, миллатимиз манфаатларига зид бўлган, коммунистик, шовинистик мафкура хукмрон шароитда ёзилган адабиётлардан уни-буни қўчириб тайёрланадиган иш эмас бу.

Мазкур вазифани амалга ошириш учун Академияга қарашли Тарих, Шарқшунослик, Археология институтлари, шу соҳага тааллуқли бўлган илмий муассасалар тарқибини, иш фаолиятини ўзгартиришни замон талаб қилмоқда. Тошкент Давлат университети, бошқа ўқув даргоҳларидаги тарих факультетларининг дарсликлар, таълим-тарбия масалаларидаги камчиликларини аниқлаб, уларнинг фаолиятини такомиллаштириш юзасидан чора-тадбирлар ишлаб чиқиш зарур. Керак бўлса, уларда ишлаётган олим ва мутахассислар фаолиятига танқидий қўз билан қараб, қим шу ишга лойиқ, қим лойиқ эмас, буни ҳам аниқлаш лозим. Зарур бўлса, уларга моддий ёрдам бериш, янги гуруҳлар тузиш керак.

Мақсад шуки, қанда бизнинг тарихий томирларимизни аниқлайдиган, миллий гуруримизни юксалтирадиган янги йўналишлар пайдо бўлиши керак.

Бир сўз билан айтганда, давлатимиз, миллатимизнинг ҳаққоний илмий тарихини яратиш кенг жамоатчилигимиз учун гоё муҳим ва долзарб масалага айланиши лозим.

Тарихчи олимлар ва журналистлар билан суҳбат, "Мулоқот" журналининг 1998 йил 5-сони